

Az iskolai értesítők (évkönyvek) feltárása

Az iskolai évkönyvek „Könyv és szertárak gyarapítása” fejezetében gyakorta olvashatjuk, hogy hány (száz) könyvvel nőtt az állomány. A darabszám természetesen változó, s az is, hogy tételesen közlik-e az iskolai könyvtárak állományának „szaporodását”, de az állandó – legalábbis 1850 és 1948/49. között –, hogy a tanintézetek döntő többsége évente adott részletes tudósítást a falai között folyó munkáról, tanárokról, tanulókról, az oktatást befolyásoló személyi és tárgyi feltételekről, s a mai megítélésnél sokkal hangsúlyosabban a könyvtárakról és szertárakról.

Az iskolai értesítőknek szórványos példányai már a XVIII. században is voltak (számbavételüket ld. A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája. XVIII. századi érdemsorozatok. Összeáll. Dörnyei Sándor – V. Ecsedy Judit – Pavercsik Ilona. Bp. 1989.), de klasszikus formájukat és általánossá válásukat az Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen – a birodalmi új tanterv – Magyarországon 1850-ben kötelezővé vált utasításának köszönhetik. E szerint minden tanév végén kötelesek a gimnáziumok és reáliskolák értesítőt megjelentetni, melynek tartalmaznia kell az alkalmazott tanterven, az iskolára vonatkozó fontosabb rendeleteken kívül az iskolai év történetének lényegesebb mozzanatait, a tanszerek gyarapodását, statisztikai adatokat, s az egyik pedagógus által írt tudományos igényű értekezést (programbeszédet). A tartalom később változott, bővült, ugyanúgy mint az értesítőt kiadó iskolák köre is.

A századfordulóra már valamennyi iskolatípus képviseltette magát, hi-

szén rangot, nyilvánosságot, propagandát jelentett a szülőkhöz és a társintézményekhez eljuttatott évkönyv. Változatos tartalommal és terjedelemben 1948/49-ig tudósítottak az iskolákról naplószerű hűséggel. V. K. M. rendelet szakította meg tiltással e folyamatot, „nagymérvű papírhiányra” hivatkozva. Napjainkban örvendtesen egyre több iskola eleveníti fel a hagyományt, gazdagítva ezzel a pedagógiát és a könyvtári gyűjteményeket.

Röviddel az évkönyvkiadás elterjedése után már jelentkezett az igény számbavételükre, de főképp a bennük közölt tanulmányok repertorizálására. Az Országos Középtanodai Tanár-egylet Közlönyében 1873/74-től jelent meg *Károly Gy. Hugó* összeállításában „Program-szemle”, később *Fináczky Ernő* közölte az értesítőkben publikált értekezések listáját. Mindezideig a legjelentősebb vállalkozások: *A magyarországi középiskolákban 1850–1885-ig megjelent összes programértekezéseknek repertóriumja*. Szerk. *Panyák Ede*. Bp. 1887. 183 p., és a *Fővárosi Pedagógiai Könyvtár kiadványai* sorozatban közreadott *Bakács Istvánné: Az 1935/36–1939/40. iskolai évkönyvekben megjelent értekezések szakkatalógusa*. Bp. 1943. 192 p. Az utóbbi évekből *Kis Józsefné – Garamvölgyi Ernőné – Bálint Péterné* szerkesztésében az *Iskolai értesítők cikk-katalógusát* említhetjük, mely a miskolci Léway József Tudományos Könyvtár értesítőállományának tartalmi feltárása. (Ez utóbbi ismertetést ld. a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 1992. decemberi számában.)

Az iskolai évkönyvek jelentőségét mutatja, hogy az elmúlt közel 150 év alatt ennél sokkal több kísérletet tet-

tek regisztrálásukra, hol egy-egy iskola (pl. az esztergomi gimnázium), máskor iskolatípus (pl. a tanítóképzők) vagy egy rend (pl. a ciszterciek), de van példa arra is, hogy a természetrajz-tanárok dolgozatait gyűjtötték össze. Mindezek azonban szórványos törekvések, sem időben sem témában nem képesek az egész anyag feltárására.

Ezt a hiányt kívánja megszüntetni az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum által az elmúlt években megkezdett értesítő-bibliográfiai, illetve értesítő-repertórium munkája. Az iskolai évkönyveket magába foglaló különgyűjteményünk nagysága, a hagyományok (ld. Bakácsné idézett munkáját), valamint a könyvtári tájékoztatásból adódó feladataink (beleértve a kutatók igényeit éppúgy, mint az érdeklődő olvasókat) indokolják törekvéseinket a munka elvégzésére. Az évkönyvek tartalma, valamint az

a szándékunk, hogy ne kizárólag csak a történeti kutatás, hanem napjaink idetartozó kérdései is választ kaphassanak, a hagyományos repertórium feltárástól eltérő, az értesítők számtalan információjára kiterjedő feldolgozást tesznek szükségessé.

A repertóriumban az értesítők címét csak az azonosításukhoz szükséges mértékben és hűséggel regisztráljuk (másképp felesleges lenne, hiszen készül a bibliográfia is), de rögzítjük azokat a fellelhető névvariánsokat, ahogyan nevezték az iskolát, még ha az évkönyvekben így nem is található meg. Pl. Fasori gimnázium. A publikált tanulmányok szerző, cím és tárgyszavak szerint lesznek visszakereshetők. A tárgyszórendszert a feldolgozás során építjük. Sajnos az OPKM tárgyszórendszere itt nem alkalmazható, mivel a feldolgozandó témák a klasszika-filológiától kezdve a közgazdasági szakértekezéseken ke-

resztül a régészeten, biológián át mérhetetlen változatosságát mutatnak.

Az illusztrációkat szintén tárgyszavazzuk, de minősítjük is minden esetben aszerint, hogy készíthető-e róluk reprodukció vagy sem. Ha tehát valakinek például egy fizikai szertár képe van szüksége, vidéki polgári leányiskolából (iskolatípus, az iskola települése, sőt tanéve szerint is kereshetőek az adatok) tanulóval, tanárral vagy nélkülük – találat esetén azt is mindjárt megtudhatja, hogy készíthető-e az illusztrációról használható minőségű másolat vagy nem.

A tanári kar tagjainál végzettségüket, illetve az általuk tanított tantárgyakat tüntetjük fel (a végzettséget az értesítők nem mindig adják meg), valamint az egyes iskoláknál eltöltött időt.

A repertóriumnak a legváltozatosabb, legérdekesebb része a „további információk”. Azokat a tényeket, eseményeket, megnyilvánulásokat tárgyszavazzuk, regisztráljuk itt, amelyek nem tartoznak a tanulmányok körébe, de az iskola élete szempontjából lényegesek vagy az iskolától függetlenül is érdeklődésre tarthatnak számot. Például neves személyiségek látogatásai; az átlagostól eltérő nagyobb vagy részletesebb leírású, esetleg különleges helyszínű kirándulások; az iskolaépület változásai; a tanulók fizikai, egészségi állapotára vonatkozó közlések, orvosi jelentések; különleges teljesítmények, pl. pályázat, díj, kitüntetések; könyvtárak és szertárak gyarapodása (ha tételesen felsorolják a beszerzett dokumentumokat, tárgyakat) stb.

Ez a feldolgozásnak a legidőigénye-

sebb része, sokszor csak egy-két sornyi az a hír, amit a szövegből kiemelésre méltónak tartunk. A meglevő, feldolgozandó évkönyvek száma közel 40 000. A felélesztett hagyomány révén egyre több iskola él ismét az évkönyvkiadás lehetőségével, s természetesen folyamatosan ezeket is be akarjuk építeni a repertóriumba.

Több mint egy éve C 64-es számítógépeken rögzítjük az adatokat. PC-re való áttérésünk az új felvételi program kialakítása után, körülbelül a második félévben várható. A keresést biztosító program elkészülésének időpontja sajnos még bizonytalan.

Illusztrációjául annak, hogy a feldolgozandó anyag mennyi aktualitást tartalmaz, idézünk a bártfai magyar királyi állami gimnázium 1906/07. évi értesítőjéből, az ifk. könyvtár őrének, *dr. Mikó Pálnak* jelentéséből: „Ifjúsági könyvtárunk évről-évre nem hogy gyarapodnék, hanem (a tanulók csekély száma miatt) fokozatosan fogy. Abból a csekély bevételből, amit a tanulók egy-egy koronával a beiratkozás alkalmával fizetnek, lehetetlen pótolni a kötelező olvasmányok beszerzése és a folytonos használatban elnyűződő könyvek köttetése mellett a 10 évnél hosszabb idő alatt teljesen elkopott, s e miatt selejtezett könyveket. Az idén is körülbelül 60 drb. új és 80 drb. régebbi könyvet kellett köttetni; a szükséges beszerzésre tehát alig maradt 30–40 korona.

... Ezért a tanári kar a főigazgató úr tanácsára ismételten kérte a minisztériumot, hogy adjon valamelyes összeget az ifjúsági könyvtár kiegészítésére”.

Bakó Anna

Búcsú Bauer Józseftől

Mi, akik megrendülten állunk Bauer József ravatala mellett, mindannyian más és más emlékeket őrzünk róla. A családtagok, a rokonok, a barátok, a közeli és távoli ismerősök felidézik a szerető férjet, apát, rokont, hűséges barátot, a segítőkész munkatársat, és ekként búcsúzunk tőle. Az én megtisztelő feladatomban Bauer József, mint a magyar könyvtároság jeles egyéniségére emlékezni. A búcsúzás fájó kötelességét elvállalni az adott indítékot, hogy szakmai életünk három, mindkettőnk számára lényeges ponton kapcsolódott össze. Az első találkozás 1967-ben történt. Bauer József ekkor a csepeli Vas és Fémtermékek Központi Műszaki Könyvtárának vezetőhelyettese volt, és én mint a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet ifjú módszertanosa többszöri találkozásunk során ismertem meg szakmai elkötelezettségét. Amikor más munkahelyre távoztam, Bauer József személyében egy nagy tapasztalatokkal rendelkező, gyakorlott könyvtáros került a legnagyobb műszaki könyvtári hálózat, a Kohó- és Gépipari termelési hálózat munkatársainak sorába. A könyvtárosok emlékeznek rá, hogy az az évtized a műszaki könyvtárügy felívelésének korszaka volt, az iparvállalatok, gyárak számára kötelező feladatot jelentett, és pénzt is biztosítottak, hogy szakirodalmi tájékoztatást nyújtsanak mérnökeik, munkásaik számára. És mivel nem volt elegendő szakember a feladatok elvégzésére, a szakkönyvtárakban kevésbé felkészült embereket is alkalmazniuk kellett.

Ilyen körülmények között a hálózatfejlesztési, módszertani, oktatási feladatok, amelyek Bauer József

szakmai pályafutását két évezedig meghatározták, a szakkönyvtári munka színvonal-emelésének legfontosabb összetevői voltak. Ebben a munkában Bauer Józsefnek előbb módszertani munkatársként, majd sok-sok éven át a KGM MTTI, a KG Informatik, majd a Prodinform nevet viselő, de ugyanazon intézmény hálózatfejlesztési osztályvezetőjeként kulcsszerepe volt. A módszertani látogatások, tapasztalatcserék, konferenciák, az eseti és a szervezett továbbképzések, a könyvtári szaktanfolyamok szervezése, a bibliográfiák, állami jegyzetek, szakmai segédkönyvek készítése mind eszközként szolgált ehhez a munkához. Bauer József irányításával és személyes részvételével számos könyvtárat, tájékoztató irodát szerveztek meg, rendeztek be, sok katalógust, katalógusrendszert építettek ki vagy fejlesztettek tovább.

Akivel megismerkedett a könyvtárakban, akikkel tárgyalt a könyvtárfenntartók, a szakmai partnerek képviselői közül, akiket oktatott, mindenki a szakmailag felkészült, törekvéseiben megalapozott, a tudását, ötleteit mindig önzetlenül átadó szakembert becsülte meg benne.

Hol szerezte meg mindehhez az alapot Bauer József? Egyetemi tanulmányait magyar-történelem-művészettörténet szakon kezdte, majd, miután megalakult a könyvtáros tanszék, történelem-könyvtáros szakon fejezte be. Már egyetemista korában dolgozott a Tudományos Akadémia Könyvtárában, az Országos Széchényi Könyvtárban, részt vett az akkor nagy számban létrejövő új könyvtárak felállításában. Egyidejűleg a Könyvtártudományi Intézet, illetve tanszék munkájába is bekapcsolódott, gyakornok, majd tanársegéd lett.

Önök, e gyászoló gyülekezet tagjai közül sokan Bauer József tanítványai voltak, és mindannyian emlékeznek előadásainak, gyakorlati óráinak színvonalára, Bauer József emberi, baráti lényére. 1954-től a Magyar Irodalomtörténeti Tanszék könyvtárát vezette. 1957-ben – 56-os szerepvállalása miatt – eltávolították az egyetemről, előbb fizikai munkásként dolgozott, majd 1961-től lehetősége nyílt könyvtárosi munkát vállalnia. A műszaki könyvtárügyben akkor különösen nagy szükség volt jó szakemberekre, és bár a felső szinteken mindig csak politikailag megbízható embereket vettek figyelembe, egy idő után az ideológiaiilag kevésbé veszélyesnek ítélt műszaki könyvtárakban alacsonyabb posztokon feladatot kaphattak az 1956-ban „megtévedtek” is. Sok példát lehetne erre idézni, Bauer József pályafutása egyike ezeknek.

Ilyen emberi és szakmai múlttal került Bauer József a legnagyobb, legerősebb szakmai könyvtári hálózat élére, mindig a könyvtári munka színvonalának emelését, a könyvtárosok szakmai előrehaladását tartva szem

előtt. Fontos feladatnak tartotta a sokszor kis létszámú műszaki könyvtárakban dolgozó könyvtárosok szakmai elszigeteltségének feloldását, és amikor a Magyar Könyvtárosok Egyesületén belül elsőként létrejött a máig legnagyobb egyesületi szervezet, a Műszaki Könyvtáros Szekció, Bauer József az alapító tagok között volt, és mindent megtett, hogy a hálózat könyvtárosai bekapcsolódjanak a szekció munkájába, és eredményeit felhasználhassák tevékenységükben. 1973 és 1982 között a szekció vezetője tagja volt, titkári, majd alelnöki funkciót is betöltött. Számos javaslatot, ötlettel gazdagította az egyesület és a szekció életét. Közülük hadd emeljek ki kettőt. Javaslatot tett a *Szakkönyvtári Értesítő* címmel megjelenő szakmai fórum létrehozására, még a lap címfejt, a tipográfiát és laptükröt is megalkotta, az ígéretes kezdeményezés anyagi okok miatt nem valósulhatott meg. Tanulmányban foglalta össze a könyvtári munka etikai kérdéseivel kapcsolatos véleményét, és egyéni, sok tekintetben megfontolandó gondolatait az egyesület etikai bizottsága további vitára alkalmasnak ítélte. A Műszaki Szekció Luca-napjain mindig sajátos színpontot jelentettek Bauer József humoros költeményei. Szépirodalmi műveinek egyébként irodalmi lapok és a rádió is nyilvánosságot adott. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége a tanács teljes egyetértésével adományozta két évtizedes egyesületi tevékenységéért Bauer Józsefnek a Magyar Könyvtárosok Egyesületéért Emlékérmét.

Az egyesület, a szekció élete volt így a második színhely, ahol életútunk találkozott. A harmadik találkozás már Bauer József nyugdíjas éveiben, 1991-ben következett el. A sok átszervezést megélt és egyre kevesebb feladatot vállaló KGM könyvtári hálózat szétbomlása idején ment nyugdíjba Bauer József, és amikor munkaereje nem csökkenvén, szak-

mailag érdekes, nyugdíjasként is elvégezhető munkát keresett, ezt az Országos Széchényi Könyvtárban találta meg, ahol lehetőség nyílt arra, hogy a hazai bibliográfia egyik legnagyobb műhelyében, a Retrospektív Bibliográfiai Osztályon végezzen a Magyar Könyvészet 1921–1944. évi köteteinek befejező munkálataihoz adatgyűjtő, korrektori munkát. Feladatát, mint pályafutása során mindig, nagy szorgalommal és odaadással végezte. Különös örömmel vállalta a korszak romániai magyar irodalmának összegyűjtésével kapcsolatos feladatokat. A műszaki, természettudományi, közgazdasági szakterületeken szerzett könyvészeti-könyvtári ismereteit használtuk fel akkor, amikor az OSZK Tájékoztató osztálya megbízásából meghatározott szakterületeken felmérte az olvasótermi kézikönyvtárak állapotát, és ajánlati listának is tekinthető javaslatot terjesztett elő. E helyen kell szólni arról, hogy sokrétű szakmai felkészültségét igyekezett – és ezt sikerrel tette – a könyvtári társadalom számára is hozzáférhetővé tenni. 1951-től hatvanánál több publikációt tett közzé önállóan és különböző szakmai folyóiratokban, a könyvtártudomány, a bibliográfia, a katalógusok, az osztályozás, a könyvtárosképzés, a könyvtárak együttműködése, a hálózati-módszertani munka témakörében. Szereteágazó érdeklődését jellemzi, hogy egyaránt részt vett a Régi Magyar Könyvtár új kiadásának és az ETO teljes magyar nyelvű kiadásának előkészítő munkáiban, az MTI irodalomtörténeti bibliográfiai gyűjtésében, és az OMFB dokumentációs bizottságának tevékenységében. A Tudományos és Műszaki Tájékoztatás című lap szerkesztő bizottságának 1982 és 1987 között volt tagja.

Az Országos Széchényi Könyvtárban a magyar könyvészet záró köte-

tének munkálatai már a befejezéshez közeledtek, amikor nemrég Bauer József részére újabb szakmai kihívás érkezett: vegyen részt az ELTE Könyvtártudományi-Informatikai Tanszék könyvtárának munkájában. Előbb OSZK tevékenysége mellett végezte ezt a munkát, most került volna sor arra, hogy teljes erejét, szakmai felkészültségét, fejlesztési tapasztalatait a tanszék könyvtára számára hasznosítsa. Könyvtárosi útja végén visszatért kiindulópontjához, a legtöbbünk pályafutását meghatározó szakmai-szellemi műhelyhez, az egyetemi könyvtáros tanszékhez. Igazságtalanság a sorstól, hogy ottani feladatait nem fejezhette be, de kegyes a sors, mert úgy halt meg, hogy tudta, tudhatta, van még érdemi munkája, aminek elvégzésére őt választották ki, és azért őt, mert bíztak benne és joggal, hogy mindig a legjobbat, a legtöbbet nyújtja.

Búcsúzom Bauer Józseftől, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége, Tanácsa és a Műszaki Könyvtáros Szekció nevében. Búcsúzom tőle az Országos Széchényi Könyvtár, az Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztály és a Retrospektív Bibliográfiai Osztály munkatársai nevében. Búcsúzom a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet hajdani munkatársaként és volt műszaki könyvtárosként, talán nem jogtalanul, aktív életének utolsó munkahelye és a műszaki könyvtáros társadalom nevében. Az egyetemi tanszék hajdani hallgatójaként és némely ideig vendég oktatójaként, búcsúzom a tanszék oktatói, munkatársai, Bauer József hajdani hallgatói nevében. Búcsúzom a barátától, az embertől. Isten veled Jóska.

(Elhangzott Bauer József farkasréti búcsúztatásán 1993. augusztus 30-án)

Ottovay László